

Nr 464

Av herr **Annars m. fl.**, *angående den kriminologiska forskningen m. m.*

(Lika lydande med motion nr 400 i Första kammaren)

Den svenska straffrättsliga lagstiftningen bygger numera i princip på att de personer som begår brott skall förbättras genom omhändertagande för vård. Denna vård är differentierad alltefter olika brottslingars behov. De två huvudgrupperna är kriminalvård i frihet och kriminalvård i anstalt. Hur de olika individualpreventiva vårdformerna inom dessa huvudgrupper har verkat är i det närmaste helt outforskat, och det skulle krävas mycket stora forskarinsatser för att studera dem ingående. Men uppgiften är mycket viktig, den är en av kriminologiens främsta problem. Ett problem som också kan uttryckas: hur fungerar den svenska kriminalpolitiken i praktiken?

Vid sidan av individualpreventionen tillmätes också generalpreventionen stor betydelse för att avhålla samhällets medlemmar från att begå brott. De straffrättsliga reglerna anses ha en moralbildande effekt och sålunda verka avhållande från brottslighet. Men med säkerhet kan ej hävdas att denna moralbildande effekt uppnås, då ett mycket stort antal brott som numera begås ej kan klaras upp av polisen och sålunda ingen lagföring av brottslingarna kan ske. Att uppklaringsprocenten är så pass låg torde leda till att samhällsmedlemmarna bibringas den uppfattningen att brott kan löna sig. Diskrepansen mellan lagens bokstav och de faktiska förhållandena skulle då i stället verka nedbrytande på samhällsmedlemmarnas moral.

I årets statsverksproposition har nu de under flera år tillbaka framförda kraven på en professur i kriminologi bifallits. Denna professur skall vara gemensam för de juridiska och filosofiska fakulteterna vid Stockholms universitet, och den kriminologiska institutionen har tilldelats 500 assistenttimmar för forskning och undervisning. Kungl. Maj:t har sålunda erkänt behovet av kriminologisk forskning och undervisning i detta nya universitetsämne.

Företrädarna för detta nya forsknings- och utbildningsområde har många viktiga uppgifter.

Vad först gäller forskningen kan följande exempel på angelägna forskningsobjekt anges:

a) Reaktionerna mot de unga brottslingarna. Vilken effekt har de olika

sanktionerna mot unga brottslingar? Hur har barnavårdens, ungdomsvårdsskolornas och ungdomsfängelsernas behandling, de villkorliga domarna, övervakningen och åtalseftergifterna verkat för att avhålla ungdomar från vidare brottslighet? Skulle ökade möjligheter att utdöma ekonomiska straffsanktioner mot unga brottslingar vara värdefulla?

b) Recidivproblemet. Vilka brottslingar återfaller i brottslighet efter att ha blivit föremål för samhällets vård, och varför återfaller de?

c) Orsakssammanhanget mellan alkohol och brott. Vilken effekt har motbokens avskaffande haft på ungdomsbrottsligheten?

d) Sociologiska undersökningar av urbaniseringens, utbildningssamhällets och de ungas moraliska värderingars betydelse för brottslighetens utbredning.

e) Vilka skadeverkningar har brottsligheten på samhällsekonomin?

f) Vad händer med brottslingarna när de frigges? Vilken effekt har eftervården? För närvarande kan man inte med säkerhet säga att någon intern vid våra ungdomsfängelser fortsatt inom det yrke, som han utbildats för i fängelse, efter frigivandet.

Vad gäller utbildning och undervisning i kriminologi är behovet stort vid flera utbildningsgrenar. Kriminologiska studier erfordras för eleverna vid kriminalvårdsskolan, där fångvårdspersonal skall vidareutbildas, vid polis-skolan och vid socialinstituten. Vid dessa utbildningsanstalter torde krävas lektorstjänster i kriminologi, eventuellt i kombination med sociologi, och dessa lektorer bör få sin utbildning vid universiteten.

De här utvecklade kraven på forskning och utbildning på det kriminologiska området visar att det är helt otillräckligt med en professur i ämnet. Hur utbyggnaden skall ske och forskarrekruteringen skall äga rum måste snarast bli föremål för utredning.

Det torde vara lämpligt att bygga ut institutionen vid Stockholms universitet genom att inrätta flera tjänster. Dessutom bör principbeslut om motsvarande professorer och institutioner vid Lunds och Uppsala universitet omedelbart fattas. Härigenom föregripes icke den av oss påyrkade utredningen. Kriminologisk forskning och undervisning bör uppenbarligen vara organiserad vid alla universitet med juridiska fakulteter. Det är också självklart att kriminologien därvid bör vara företrädd av en professor, så att ämnet får en tillräckligt stark och självständig ställning. Utredningens uppgift bör i detta sammanhang vara att klarlägga de lämpligaste formerna för den samordning och den arbetsfördelning mellan de tre institutionerna som kan visa sig önskvärd.

Principbesluten om de nya professorerna är av stor vikt ur rekryterings-synpunkt. Genom dylika principbeslut kan unga forskare entusiasmeras att bedriva kriminologisk forskning, och det skulle leda till att rekryterings-basen blir bred när tjänsterna skall tillsättas. Sker inga principbeslut inom en nära framtid kommer mycket få forskare att våga ägna sig åt kriminologisk forskning.

Fångvårdsstyrelsen har i sina petita begärt inrättande av en tjänst som biträdande psykolog vid fångvårdsstyrelsen och av fem psykologtjänster vid anstalterna. Departementschefen har ej kunnat bifalla något av dessa äskanden.

För närvarande är fem psykologer heltidsanställda inom fångvården. Deras uppgifter är mångskiftande. De skall undersöka internen och försöka finna den lämpligaste anstaltsformen för honom. De skall medverka vid gruppterapi och gruppsamtal. Slutligen tillkommer den uppgift som är mest tidskrävande: de skall delta i personalutbildningen och biträda i personalvårdsärenden. Denna uppgift är mycket viktig. Det gäller att skapa en lämplig miljö i anstalten, och härför krävs riktigt utbildad personal.

Inom en snar framtid kommer ytterligare krav att ställas på kriminalvårdens psykologer. Dels bör psykologerna delta vid personundersökningarna och försöka utreda den åtalades mottaglighet för olika typer av vård. Dels bör psykologerna delta i frivården bl. a. genom att leda utbildningen av övervakarna. I den av riksdagen antagna brottsbalken finns en ny vårdform: skyddstillsyn. Denna skyddstillsyn kan enligt brottsbalken 28 kap. 4 § kombineras med en korttidsbehandling i anstalt under en period omfattande minst en månad, högst två månader. För denna nya vårdform har departementschefen beslutat inrättandet av fyra nya anstalter omfattande 160 platser. Inom denna vårdform torde behovet av psykologisk expertis vara särskilt trängande. Vårdformen avser ju en korttidsbehandling av ett kriminellt relativt obelastat klientel. Vid vården av denna kategori av brottslingar torde intensivt bedriven gruppterapi och gruppsamtal och annan psykoterapi vara den huvudtyp av vård, som kan ge några resultat. Någon yrkesutbildning kan ju inte ske under denna korta anstaltsvistelse.

Arbetsmarknadsstyrelsens prognosinstitut har utarbetat en preliminär rapport om behovet av psykologer fram till 1970. Behovet är stort men rekryteringsbasen smal. 1970 skulle inom fångvården finnas behov av 17 lic. psykologer och sju räjongpsykologer samt fyra biträdande psykologer knutna till de största skyddskonsulentdistrikten. Hur denna rekrytering skall kunna genomföras under en tid då bristen på psykologer är kännbar även på andra områden är ett mycket svårbemästrat problem. Inom fångvårdsstyrelsen anses rekryteringen böra ske genom att 2- och 3-betygsstuderande i psykologi bereds möjligheter att som praktikanter under ferierna arbeta inom fångvården. Man skulle därvid kunna uppmuntra deras intresse för yrket och samtidigt pröva deras lämplighet. De speciella förhållanden som fångvården arbetar under leder till att man vid rekryteringen måste ta mycket stor hänsyn till den sökandes personliga kvalifikationer för yrket.

Behovet på längre sikt och rekryteringen av psykologer inom fångvården, särskilt vad gäller behandlingen av de unga brottslingarna, måste bli föremål för utredning. Därvid bör även de psykologiska metoder som kan vara till nytta i behandlingsarbetet studeras. Även behovet på längre sikt och rekryteringen av psykiatrer inom fångvården bör utredas. Fång-

vårdens huvuduppgift — att behandla internerna — bör studeras och effektiviseras under ledning av en särskild behandlingssektion inom fångvårdsstyrelsen, som skulle studera resultaten av de behandlingsformer som tillämpades.

Under framställningen av kriminologiens forskningsuppgifter berördes frågan om unga brottslingars påverkbarhet av ekonomiska sanktioner. Man har funnit att böter som ådömts unga brottslingar i stor utsträckning betalas. Böter kan förvandlas till frihetsstraff; dessutom föreligger möjligheter till införsel av icke betalda bötesbelopp.

Målsägande som åsamkats ekonomiska eller ideella skador på grund av tillgreppsbrott, skadegörelse, ärekränkning eller misshandel har emellertid mycket små möjligheter att i praktiken erhålla de utdömda skadestånden.

Den moderna straffrättslagstiftningen är främst inriktad på att avhålla medborgarna från brottslighet och i de fall, då brott begåtts, genom behandling förbättra förövaren av brottet. Den gamla uppfattningen att målsäganden skulle gottgöras tillmättes numera en mycket underordnad betydelse.

De skadestånd, som utdöms som gottgörelse åt målsägande, är ofta mycket svåra att indriva, då förövarna vanligen befinner sig i en svag ekonomisk ställning. Någon införselmöjlighet finns ej vid skadestånd.

Målsägandena är sålunda missgynnade, och om ingen ändring kommer till stånd är det möjligt att deras icke tillgodosedda krav på gottgörelse orsakar att vedergällningstankar från äldre tidens straffrätt ånyo väcks till liv.

Den här behandlade frågan ger upphov till mycket svårlösta juridiska problem. I diskussionen har tidigare presenterats förslag till ett försäkringssystem, som skulle innebära att medborgarna obligatoriskt skulle försäkra sig mot skador på grund av brott som begåtts mot dem. Detta förslag har kritiserats därför att det skulle leda till att samhällsmedlemmarna skulle förslappas i sin hänsyn och försiktighet i förhållande till andra personer och deras egendom.

Hela denna frågeställning bör dock på nytt utredas. För det första bör frågan om införsel för skadestånd behandlas i samband med att utsökningslagen revideras. För det andra bör möjligheterna att låta staten förskottera skadeståndsbeloppen till målsägande och sedan indriva beloppen från den skadeståndsskyldige utredas. Viktiga problemställningar härvid är: vid vilka brott och för vilka brottslingar bör en dylik förskottering kunna komma i fråga?

Inledningsvis har påpekats att de generalpreventiva syften, som straffrättslagstiftningen anses böra ha, inte realiserats effektivt i dagens samhälle bl. a. på grund av den låga uppläringsprocenten.

Brottslighetsutvecklingen har varit mycket oroväckande i Sverige under 1950-talet, särskilt vad gäller tillgreppsbrotten och då framför allt

inbrotten och motorfordonstillgreppen. Antalet anmälda inbrott i Sverige var år 1950 ca 20 700. 1962 anmäldes ett tre gånger så stort antal inbrott, nämligen ca 62 000. Särskilt i storstäderna är ökningen av tillgreppsbrotten allvarlig. Denna ökning förvärras dessutom av att upplklaringsprocenten är särskilt låg i storstäderna och detta i synnerlig grad vid just tillgreppsbrotten. Sålunda upplklarade stockholmspolisen endast 10 procent av de under år 1960 anmälda inbrottsstölderna. Att denna utveckling är verkligt oroande visas även av att brotten mot SL:s 20 kap. »Om stöld och rån, så ock om egenmäktigt förfarande» är en av de vanligaste brottstyperna. Om man bortser från fylleri och förargelseväckande beteende utgörs strafflagsbrotten till 60 procent av stöldbrott.

Till ökningen av tillgreppsbrotten har kommit en ökning av våldsbrottsligheten, särskilt rån och misshandel, som alltmer påtagligt hotar medborgarnas säkerhet till liv och lem. Kan denna tendens icke brytas kan förhållandena bli så outhärdliga att medborgarnas reaktion riktar sig mot de humanitära grundprinciperna i den moderna kriminalpolitiken.

Situationen vid stockholmspolisen är synnerligen oroväckande. Trots att personalen till 15 procent arbetar på övertid kan upplklaringsprocenten inte förbättras. Att personalen arbetar under fysiskt och psykiskt mycket pressande förhållanden kan i icke ringa grad förklaras av att Stockholms poliskår ej utökats i proportion till befolknings- och brottslighetsökningen i staden — den polispersonal som finns nu motsvarar det behov som förelåg så tidigt som 1949.

Stockholmspolisen har stora problem inte bara med tillgreppsbrotten, bland vilka de ökade butiks- och kassaskåpstills greppen har blivit vanliga former för ungdomsbrottslighet, utan också med narkotikabrottsligheten, vid vilken missbruket går allt längre ned i åldrarna. Koppleri, check-, post- och socialbedrägerier är andra brottsarter, som bereder polisen stora svårigheter. Dessa har ökats i hög grad genom den stora förekomsten av förfälskade legitimationshandlingar och körkort, som numera distribueras i Stockholm, tillkomna genom en snart sagt industriell tillverkning på Långholmens fångvårdsanstalt.

Polisen anser att dess arbete skulle kunna underlättas genom olika praktiska åtgärder. Ett narkotikaregister, d. v. s. ett register över narkomaner och narkotikabrottslingar, borde uppläggas i Stockholm. Införandet av en allmängiltig legitimationshandling för alla svenska medborgare skulle också kunna underlätta polisens möjligheter att bekämpa brottsligheten. I den här nedan föreslagna utredningen om polisbehovet bör också frågan om praktiska åtgärder för att underlätta polisens brottsförhindrande verksamhet utredas som en särskild delfråga.

Tillgreppsbrotten måste aktivt motarbetas. Endast genom att förbättra upplklaringsprocenten kan detta ske. Härför fordras kraftiga förstärkningar av poliskåren, särskilt i storstäderna. Polisen måste få förbättrad

teknisk utrustning för att kunna utreda stölderna. Medborgarna måste skyddas mot att det här i landet växer fram en professionell förbrytarkår i storstäderna, som utnyttjar narkotikamissbruk, prostitution och häleri till en organiserad ekonomisk bas. Om en dylik brottslighet får tillfälle att slå rot är den mycket svår att effektivt bekämpa. Det visar erfarenheterna från Västeuropa och USA.

Innan de individualpreventiva metoderna givit bestående resultat, kan rättssäkerheten inte upprätthållas på annat sätt än genom en generalprevention som för att vara effektiv måste bäras upp av en väl fungerande ordningsmakt.

Kravet på en utredning om det långsiktiga polisbehovet inom den nu snart förstatligade organisationen är härmed motiverat. Även frågan om de lokala polisorganens organisation måste beaktas av utredningen. Sålunda bör frågan om s. k. kvarterspolis upptas till särskild behandling. Det är troligt att polisens arbete i storstäderna skulle ge bättre resultat om varje polisman hade ett mindre distrikt att ansvara för — ett distrikt där han blev känd och respekterad och lärde känna de bosatta och deras levnadsvanor.

Under återopande av vad ovan anförts hemställer vi,

att riksdagen måtte

1. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag om inrättande av en professur i kriminologi vid vardera av universiteten i Uppsala och Lund,

2. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av följande frågor, nämligen

a) utbyggnaden på längre sikt av den kriminologiska forskningen och undervisningen jämte därmed sammanhängande problem beträffande forskarrekruteringen,

b) behovet av och rekryteringen på längre sikt av psykiatrer och psykologer för fångvårdens behov,

c) frågan om omedelbara åtgärder för att förstärka de personella och tekniska resurserna hos poliskårerna i storstäderna samt behovet på längre sikt av personella förstärkningar inom rikets polisväsende jämte därmed sammanhängande rekryteringsproblem.

Stockholm den 25 januari 1964

Erik Anners

Nils G. Fröding

Karin Wetterström